

szakaszon túl vált megvilágítandó kérdéssé, de gyökereit itt, Sík Sándor körül kereshetjük. Radnóti később is „vallotta és vállalta a harcot”, de míg a munkásmozgalomtól közvetlenül ihletett „agitációs” lírájában támadó harcos volt, az eltávolodás után klasszikussá ért költészetében védekezővé vált. Őrizte viszont szemléletének nemzetközi látókörét, és megteremtette humanista patriotizmusát.

Am „a növelő közösségben” a hatás kölcsönös volt: a Szegedi Fiatalok számos tagja éppenséggel Radnótitól tanulhatott, hiszen messze volt világnézeti tudatosságban tőle. Reitzer Bélának *A proletárnevelés kérdéséhez* című tanulmánya például korántsem volt olyan nagy „merészség”, hiszen egyáltalán nem „a munkásosztály szeméreméből próbálta megközelíteni”, hanem éppenséggel bírálta a szocialista pedagógiát, sőt magát a marxizmust is „csődbe jutott”, „tarthatatlan” dogmának minősítette.

Ennek kapcsán inkább azt szerettük volna, ha Baróti végre éppen azt a rejtélyt oldja meg: mi a magyarázata, hogy – Radnóti és Hont kivételével – a Szegedi Fiatalok akkori írásaiiban, a munkásmozgalommal való érintkezésük ellenére, nyoma sincs a szocialista elméletnek? Baróti a maga *Juhász Gyula-járól* is azt írja: „marxista szellemű tanulmányunk szántam”. Ez a kis könyv, az első önálló mű Juhász Gyuláról, a maga idejében, 1933-ban, és egy 22 éves ifjútól valóban ritka kiváló munka; számos megállapítása máig érvényes; de a marxizmustól, a szocializmustól teljesen érintetlen.

Számos kisebb észrevételem volna még, de részint nem itt a helye, részint meg tartok tőle, hogy a szerző szemében „mikrofilológiai” okvetetlenkedésnek tűnének. Egyet azonban mégis szóvá teszek, mert példa lehet arra, hogy a fölényrel kezelte, nem ellenőrzött adat megbosszulja magát. Baróti a *Férfinapló* első verséről, az *Új könyvemet tegnap elkobozták* címűről azt mondja: „Egyáltalán nem bizonyos, hogy ezt a verset eredetileg is naplóversnek szánta. Nem sokkal megírása után a szegedi *Délmagyarországban* még erre való utalás nélkül közölte.” Nem értem: a *Délmagyarország* 1931. május 10-i számában ez a vers *Napló* címmel jelent meg. A homokra épült vár összeomlik; a következtetés téves: „Úgy látszik tehát, hogy az önéletrajzi jellegű ciklus megírásának szándéka csak 1931 vége táján alakult ki benne, s a könyve elkobzásáról írt verset is csak akkor (ha nem később), a *Lábadózó szél* című kötete összeállításakor kapcsolta hozzá.”

Baróti könyve, végül is, leszámítva a pályakezdő költő világnézeti fejlődésének képében megmutatkozó elrajzolásokat, a Radnótiról szóló irodalom eddig legkiválóbb teljesítménye, egyszerű bevezető a költői életműbe. Értékét növelik Buday György kitűnő metszetei: Radnóti portréja, ex librise és verseinek illusztrációi, valamint a költő hagyatékából először közölt zsengek, műfordítások, tanulmányok. Mielőbb szükségünk volna a folytatásra, a második részre.

Péter László

## SZIKLAY LÁSZLÓ: VISSZHANGOK

Tanulmányok, elemzések, értékelések. Bratislava, 1977. Madách K. 400 l.

Ha e tanulmánykötet nem jelentene többet annál, amit szerény címe ígér s csupán arról tájékoztatna, – mint a szerző a bevezetőben írja –, hogy „egy Csehszlovákiából származó magyar kutató közös múltunk és szocialista jelenünk számos szlovák és cseh, valamint csehszlovákiai magyar jelenségére hogyan reagál”, akkor is fokozott érdeklődésre tarthatna számot. Méltóvá teszi erre gazdag anyaga, amely széles tematikai szóródásban – a XVI. századtól napjainkig terjedő időben – kapcsolódik a szlovák és részben a cseh irodalom minket érintő és érdeklő problémáihoz. Az egyes dolgozatok kelet-

kezésének időpontja pedig olyan számsorba állítható, amelynek az elején 1955, a végén pedig az 1974. esztendő áll. Az utóbbi két évtized publikációjából válogatta tehát a szerző kötete anyagát, mintegy kiegészítésként az 1974-ben megjelent, *Szomszédainkról* című könyvéhez, amelyben egy tágabb horizont – Közép–Kelet-Európa – fontos irodalomtudományi problémáiról fejtette ki véleményét.

A *Visszhangok* írásai három típusba sorolhatók: a szerző egyéni kutatásait ismertető tanulmányokra, amelyek közül a legfontosabbnak érezzük a Hviezdoslav magyar nyelvű zsengei és A

magyar szlavisztika gyermekkorából című dolgozatokat; a más kutatók eredményeit méltató, vagy azokkal vitatkozó írásokra, amelyek között különös figyelmet érdemel a Štúr-iskola költészetéről szóló dolgozat, azután a Jéna és a szlovákok című írás, valamint Josef Matl könyvének bírálata. A harmadik típust az olyan tanulmány képviseli, amelyben Sziklay László a maga és mások tudományos vizsgálatainak tanulságait, általánosítható tapasztalatait fogalmazza meg, mint ahogyan ezt teszi a magyar–szlovák irodalmi kapcsolatok kutatásának elvi kérdéseiről szóló dolgozatában. De akár saját búvárkodásáról ad számot, akár mások eredményeit kommentálja, minden írását a teljesség, az összefoglalás igénye jellemzi. Arra törekszik, hogy az adott témáról a legteljesebb tájékoztatást adja, figyelmre kiterjed minden lényeges mozzanatra. Innen van, hogy recenziói többnyire túllépnek a műfaj hagyományos keretein, valóságos tanulmányokká terebélyesednek. Néha úgy tűnik, a vizsgálandó mű csak ürügy arra, hogy a recenzens tanulmányban foglalja össze – ha szükséges, vitatkozva is –, széleskörű tájékozottságra valló ismereteit a szóban forgó témáról. Egyebek közt ilyen jellegű a Ján Kollár-bibliográfia és a Hviezdoslav lírája című írás, amelyeknek tárgya egyébként is a szerző legszűkebb érdeklődési körébe tartozik.

A *Visszhangok* azonban nemcsak összegezes, nemcsak a szerző felhalmozott ismereteinek kifejtése, alkalmazása a két-három szomszédos irodalom, ill. irodalomtudomány jelenségeinek elemzésére. Kiinduló pont is Sziklay László könyve, további lépésre buzdító, a kutatás újabb szakaszát megnyitó mű, gazdag kutatási program a holnap számára. Alig van a kötet írásai között olyan, amelyekben ne találkoznánk egy-egy utalással, megjegyzéssel, biztatással a további szorgos munkára, eddig még lappangó adat, homályos pont, feltáratlan összefüggés tisztázására. Az eperjesi kör, a Haan Lajos és társai tevékenységéről szóló, érdekes és tanulságos dolgozatban utal Sziklay László Vörösmarty és Ján Kollár romantikájának rokonságára, másutt apró, de fontos filológiai adattal is érzékelteti a képalkotásban megnyilvánuló szemléleti azonosságot, amikor a Szózat bölcső-sír fogalompárját megtalálja Kollár Slávy dcérájának Előhangjában. A tudományos megsejtést a két költő rokonságáról további gondos kutatómunka igazolhatja csak. Sziklay László a két szlovák irodalmár, Vleček és Škultéty levelezéséről szólva sürgeti Melich Jánoshoz fűződő kapcsolatuk részletes fel-

tárását, hiszen szakmai-tudományos érintkezésük a kölcsönös megismerést, tehát a közeledést szolgálta az elkeseredett nemzetiségi harcok viszonyai között. Hasonlóképpen izgalmas és tisztázásra váró téma František Votruba szerepe, szemlélete, azoknak az okoknak a megvilágítása, miért mutatott teljes közömbösséget a nyugatosok fellépte idején Budapesten működő újságszerkesztő Votruba a magyar szellemi élet iránt s hogyan vállalkozott mégis Petőfi *A nép nevében* c. versének a fordítására. S mi a magyarázata annak, hogy Petőfi iránt élete végéig megőrizte vonzódását, mint arról – egyebek közt – az 1949-es centenáriumi alkalmából írt szép Petőfi-cikke is tanúskodik? Sziklay László Ivan Kusý monográfiájáról szólva több lényeges vonását is megvilágítja Votruba egyéniségének, de további vizsgálat tárgyául kínálkozik egyebek közt az a kérdés, milyen szerepet játszott a cseh progresszió Votruba idején a magyar–szlovák viszony alakulásában. Másutt – Josef Matl könyvének bírálatában – arra figyelmeztet Sziklay László, milyen fontos volna alaposan megvizsgálni a népköltészet-műköltészet XIX. századi értelmezését a közép-európai irodalmakban. Példaként a Himfy-strófát hozza fel, amely a német közvetítés folytán magyar népi formaként jutott el a csehekhez s lett náluk a műnépiesség szálláscsinálójává. Gogolák Lajossal vitatkozva pedig annak a gondos feltárását sürgeti, hogy a magyarországi népek önállósult kultúrájában mi az, ami közös marad az éles ellentétek korszakában is. A kínálózó sok példa közül még csak kettőt említünk abból a gazdag „kutatási programból”, amely Sziklay László könyvéből kibontakozik: a magyar–szlovák közös hagyományokra visszavezethető versformáknak a kutatása, továbbá a magyar és szláv műfordítás-irodalom feldolgozása.

A nekrológokkal együtt harmincnégy különféle írást tartalmaz Sziklay László új kötete. A tárgy sokfélesége azonban nem feszíti szét a könyv kereteit, mert egységet teremt abban az írói szemlélet következetessége. Úgy is mondhatnánk: a szerző tudományos hitvallása, amelynek jelentősége messze túlnő az itt betöltött egybefogó szerepnél. Több mint négy évtized áldozatos munkája, egy szenvedélyes hivatásudattól áthatott tudós életpálya vívmánya ez a szemlélet, amely az Apolló körének polgári humanizmusától nyerte indíttatását, mai kiteljesedésében pedig a kelet–közép-európai népek közös gyökerű kultúrájának, szocia-

lista testvériségének tudatos szolgálatát vállalja.

E szemlélet elvi alapja az a tétel, hogy a sok évszázad óta egyazon földrajzi zónában élő, közös sorsú népek kultúrájuk, tehát irodalmuk megteremtésében is azonos, vagy hasonló fejlődési folyamaton mentek keresztül s a Nyugattal szemben kimutatható különbségeik is többé-kevésbé azonosak. Ezért tudományos vizsgálatuk csak akkor lehet mélyre ható és eredményes, ha nem elkülönülten, hanem párhuzamba állítva elemezzük jelenségeiket, ha tehát a kelet-közép-európai irodalmak összehasonlító kutatására vállalkozunk. Igaza alátámasztásául Sziklay László ez irodalmak számos közös jegyére mutat rá. Beszél a „patrióta-politikai” jellegről, amely e táj minden irodalmát jellemzi, a gótika közép-európai befogadásáról, amely az „itt élő, különböző származású népek közös műve”. De a szláv barokk helyett is – hangoztatja –, „helyesebb . . . kelet-európai barokkról beszélni”. A kultúrák szembesítő vizsgálatát igazolják Sziklay Lászlónak azok az érvei is, amelyek a mezővárosok, az udvarházak, és a falusi paplakok szerepét emelik ki e táj kulturális fejlődésében vagy a verses epika továbbélésének közös tényére utalnak; továbbá azok, amelyek a kéziratos énekköltészet, a népies dalkincs szerepét hangsúlyozzák a műköltészet fejlődésében vagy az anekdótát a realista széppróza kialakulásában stb. A polgári irodalomtudományt éppen azért marasztalja el a szerző, mert az – mellözve az egy irányba ható közös tényezőket – a nemzetiségi ellentétek időszakára összpontosította figyelmét s nacionalista elfogultsággal az eltérések hangsúlyozására törekedett. Sziklay László elismeri,

hogy „a nemzeti irodalomtörténet írás politikus jellege . . . egész Közép–Kelet-Európára jellemző”, de óv a politikai szempontok egyoldalú alkalmazásától, mivel ez eltávolít egymástól, s meddő vitákhoz vezet. A ma kutatója – hangsúlyozzák Sziklay László írásai – csak úgy juthat helyes eredményre, ha a közös társadalmi-történeti alakító tényezőket szem előtt tartva a művekre koncentrálsz s ha a Duna-táj irodalmainak jelenségeit szembesítve vizsgálja s megkeresi a formai-tipológiai rokonság mélyen rejlő okait. Ezt a vizsgálati módszert alkalmazza maga a szerző is s ezt fedezi fel elismerőleg Milán Pišút munkásságában, különösen a Janko Král’ról írt tanulmányában, amely Petőfi és Král’ költészetét állítja párhuzamba. Ezt a látásmódot és vizsgálati módszert dicséri a cseh irodalomtudós Karel Krejčí írásában s ezt hiányolja Josef Matl könyvében, amikor – hangoztatva annak nagy értékeit – elutasítja szemléletét. Sziklay László tanulmányai sokoldalúan bizonyítják, hogy az egyes nemzeti irodalmak sajátosságainak a felismeréséhez is ezen az úton lehet eljutni, sőt ilyen módon válik tanulságossá annak a kutatása is, hogyan fogadták be ezek az irodalmak Európát, milyen közös törvényszerűségekkel és eltérésekkel reagáltak a fejlettebb társadalmak szellemi áramlataira.

Sziklay László ennek a négy évtizedes munkában kiküzdött szemléletnek lelkes hirdetője és gyakorlati megvalósítója. Más művei mellett a Visszhangok is ennek a termékeny megközelítésnek, e jövőbe mutató tudósi magatartásnak meggyőző bizonyítéka.

Csukás István

## SZAUER JÓZSEF: KÖVEK ÉS KÖNYVEK

Esszék Itáliáról. Bp. 1977. Szépirodalmi K. 440 l.

A Szépirodalmi könyvkiadó 1977-ben jelentette meg Szauer József *Kövek és könyvek* című esszékötetét, amelyben a tizennégy évvel korábban szerény példányszámban kiadott *Ciprus és obeliszek* c. tanulmánykötet olasz vonatkozású írásait: a szerző római egyetemi tanársága idején írt esszéivel kiegészítve bocsátotta az olvasók rendelkezésére.

Szauer József harmadik „olasz tematikájú” tanulmánykötete immár végső bizonyíték arra, hogy az igazi irodalomtörténész életművében so-

sem különül el a magyar és a világirodalom vizsgálata. Szauer József olasz irodalomtörténészként indult a pályán. Csak az ötvenes évek elején kötelezte el magát a XVIII–XIX. század magyar irodalmának tanulmányozása mellett és vált alapvető monográfiái, szövegkiadásai, tanulmányai révén a tudományos közvélemény előtt „magyarossá”, akinek csak egyik „pihentető szenvedélye” lett volna az olasz irodalom és kultúra tanulmányozása. Pedig, hogy ennél mélyebb kötődésről volt szó, bizonyítja első kiadott összehasonlító iro-